

COMUNICACIÓ

Susana B. Violante (Universitat Nacional de Mar del Plata. Societat Catalana de Filosofia): *Modernitat i filosofia. Disputatio Fortunyana*

La meua comunicació no intenta *explicar* el que va escriure Francesc Fortuny sobre la Modernitat, sinó portar-lo al *Col·loqui*, que va ser el seu àmbit, precisament aquest any que es treballa un tema tan car al seu desenvolupament intel·lectual.

Des de variades qüestions abordades per ell amb el pensament medieval com a centre, trobo una contínua preocupació: la modernitat. Un concepte que va pretendre modificar aclarint des de totes les perspectives possibles l'absurd de l'ús tal com l'aplica la «història oficial» de la Filosofia.

Aquesta preocupació es troba entrelaçada continuament en escrits destinats a la Pràctica Filosòfica o l'economia empresarial, i autors que l'ortodòxia filosòfica mai tindria per moderns. La trobem en les indagacions que va fer sobre els antics quan varen escriure sobre la modernitat d'Aristòtil i el seu itinerari noètic on ubica la seva concepció de *rebutjar per a reformular i recupear*¹; en Escoto Eriúgena, «padre de la Modernidad desde una visión del mundo clásica pero con Dios»; en «Anselmo, su Insensato y Roscelino, eran la primera brecha en la unidad viva de la realidad»; en «Pedro Abelardo y sus universales jurídicos, el final del realismo conceptual y del *Noús* cósmico»; en «Tomás y

1. En quant a la comparació entre Aristòtil i la modernitat es pregunta si «¿Conocía y aplicaba la epistemología semiótica como en el s. XX?» i responia: «No, ciertamente, pero, a diferencia de los mecanicistas modernos, presta una aguda atención a la globalidad del lenguaje y sus discursos globalizadores del saber. Y sabe perfectamente que un signo no es necesariamente el nombre de un denotado estable (un “esto”) o una denotada acción, etc.», atorgant-li una importància vital a la «semàntica real de los términos en la Física de Aristóteles; para dirimir, en definitiva, quién es el sujeto último y verdadero del discurso sobre la *Physis*». *La Física de Aristóteles y las Físicas «aristotélicas» medievales* (I). 2003.

los franciscanos como los primeros modernos con horror al panteísmo y al naturalismo»; en Guillem d'Ockham a qui considerava «como la consciencia de la nouminosidad y de los discursos como conocer intuitivo-formal humano»... En l'assignació de valor històric a l'edat mitjana, Fortuny, prefereix parlar de «secularització» i no de «período teològic», i designar a la «Escolàstica: como infancia de la ciencia y desbroce epistemológico del área de las ciencias positivas».

He buscat la tipificació del concepte en qüestió per tota la seva obra, que posseeixo, i he examinat un text que li dedica específicament: *Uns formalismes més potents i extensos: formalismes semiòtics*², al que va subtitular «Carta a un amigo sobre la modernidad y la post-Modernidad». En aquest escrit vaig trobar esquematitzada la seva postura a través d'un model epistolar. La «carta», la titula en català i la desenvolupa en castellà. En ella exposa la seva proposta cronològica de les etapes històriques:

«Yo apuesto –dijo– por una modelización histórica que se aplicaría del Año Mil hasta la muerte de Kant (1804) o de Hegel (1831)». Evidentment, no té homogeneïtat el període històric; presenta uns sub-períodes molt accentuats: «1-Período pre-científico (1000-1348-50). 2-Período de gestación de la ciencia (cálculo infinitesimal de Descartes-Leibniz hasta la muerte de Newton, 1727). 3-Período crítico (hasta la muerte de Kant, 1808)». I com ruptures en la història de les mentalitats presenta: 1.-el pas del mite al logos, 2.-del logos al cristianisme, 3.-de la patristica a la modernitat i 4.-de la modernitat a la post-modernitat.

Francesc va anul·lar l'Edat Mitjana perquè els esdeveniments que volia agrupar aquesta divisió, des d'una mirada epistemològica i semiòtica, pertanyien o bé al període anterior o bé al posterior.

«En la Baja Edad Media, va escriure, se gesta y se dan los primeros pasos que cortan radicalmente la continuidad entre el

2. Totes les obres citades de F. J. FORTUNY, encara que escrites en diferents moments, han estat editades per l'editorial K.A.L., Barcelona, 2003. Totes les frases citades literalment i que no porten peu de pàgina pertanyen a: *Uns formalismes més potents i extensos: formalismes semiòtics*.

mundo clásico y el moderno... Situar-se en los comienzos facilita la comprensión de las grandes líneas de ruptura histórica»³.

L'eina de Fortuny ha estat intel·ligir els moments de trencament, els caràcters radicalment oposats on apareixia allò *nou* entre Antiguitat i Modernitat.

Troba que: «La Modernidad cambia la estructura ternaria griega de arché: noésis noéseos, zooé a dual: sujeto-objeto...»⁴; y a otras dualidades conceptuales simples regidas por el principio de no-contradicción». Va canviar aquests conceptes bipolars per:

«La terna conceptual –clave de la Modernidad– de: subjetividad, objetividad, formalidad». Aquesta terna de conceptes l'oposa a la del període clàssic: «intelección, Uno (Inteligencia), Vida (Aristóteles, *Physis* en el Neoplatonismo)». «Notarás –va escriure Francesc– que el cambio más escandaloso es el de Vida por formalismo». Canvi que s'explica des de la manera particular que el subjecte modern ha d'escrutar la naturalesa per a elaborar les lleis de la nova ciència.

Però: Si la Modernitat va estar constituïda per «entidades nouméricamente evanescentes», com deia al referir-se a la superació de l'universal, aquesta utilització que semblava indistinta entre estructura dual i ternària, permet comprendre que no hi ha tal contradicció perquè: «Este esquema –dual– produce un discurso plano y lineal basado en la igualdad/desigualdad». Contràriament, a l'esquema ternari li pertany la mobilitat del concepte i de l'activitat *intel·ligent*. Així es distingeix la diferència de base històrica en la seva aplicació. «El pensar clásico y el de la Post-Modernidad se basan mejor en la *oposición contradictoria de discursos completos*, que se superaba en un tercer discurso –y aquí la terna– que los convertía en *sólo contrarios por ampliación de la potencia del lenguaje y extensión del campo de aplicación* a los procesos vitales-intelectuales del discurso en lenguaje cotidiano». Per a aquesta anàlisi utilitza el model estructural de la Trinitat cristiana inspirat en la dialèctica hegeliana i utilitzat també per Goethe en el *Faust*.

3. FORTUNY: *La Física de Aristóteles y las Físicas «aristotélicas» medievales* (II). 2003.

4. FORTUNY: *R. Iedaia Ha-Penini y José Ortega y Gasset. Los inicios y el final de una singladura*. 2004.

D'aquesta manera mostra l'empobriment estructural de la Modernitat perquè els signes «siempre fácticos e históricos» van perdre el sentit de l'antiguitat en tant que «única intel·ligència còsmica ordenadora i prèvia a la seva existència». «Única inteligencia cósmica ordenadora y previa a su existencia». «El *Noûs* griego o el Dios cristiano están en función de fundamentos objetivos de todo saber en pos de una modernidad creadora de las ciencias». Aquesta creació es va poder portar a terme «gracias a la liberación de estos conjuntos semióticos de todo apoyo extrínseco a la subjetividad humana y sus formalismos inmanentes». Quedant clar que tals formalismes eren purament imaginaris a l'atorgar-los-hi les característiques d'apriorístic, eterns i naturals en l'*intel·lecte*... diu: «Como si la Modernidad no hubiera nacido de la muerte de la Naturaleza o *Physis* objetiva y de la *materia noética* o *pre-arjé*». Aquest canvi duria segons ell a «una materia prima positiva con que producir artesanalmente objetos mentales por razonamiento, y no por intelección creadora»⁵. Kant, amb el seu *jo transcendental*, posarà en dubte l'hegemonia de la raó i la constitució del signe en *concepte* (en la crítica a l'argument de Anselm), al trobar «la síntesis del espíritu y la epistemología de la nueva condición de posibilidad de la ciencia de los Galilei y de los Newton»⁶. «Esta duda fue posible gracias a la convivencia del dualismo moderno de formalidad/dato empírico».

Modernitat equiparada a «objetividad y modelos abstractos generales». Procés de la pura subjectivitat que es descobreix a si mateixa creant els mons productius i financers del mercat, de les ciències, dels formalismes i de les institucions docents. «Fenomenològicament es el período del dinero en cuanto es su *arjé*, las naciones-estados, y los saberes formalistas gracias a la subjetividad creadora *positiva*».

La teoria del coneixement es modifica al considerar que: «ver la ciencia o cualquier conocimiento como un «juicio sintético *a priori*» es la forma que tiene la Modernidad subjetivista para proclamar un cierto «realismo» en tímida continuidad con el mundo

5. FORTUNY: *El límite de los formalismos y transvaloración*. 2003.

6. FORTUNY: *Reflexiones Historiográficas para un Prólogo*. 2003.

antiguo»⁷. Però, conclou: «ningún discurso es único, exclusivo o total y exhaustivo de la realidad, el hombre sólo domina discursos parciales coherentes avalados por el éxito práctico»⁸.

Per això posa l'accent que, sempre un coneixement és un producte *objectivament subjectiu*; en el sentit que l'home és la mesura de tot el que sap i fa, siguin viatges intergalàctics o místiques sublins. És *subjectiva* tant la simplicitat tautològica, *la pròpia definició psicològica (categorial)* del jo afirmada per una persona sola, com la consideració de *ciència* assignada per la comunitat dels científics a un punt central de la seva especialitat. «No hay objetividad porque nada en absoluto puede aspirar a ser *la realidad en sí*: sólo conocemos una realidad *para nosotros y a nuestra medida* y no *mi realidad en sí misma*». En *el seu avui* ho anomenà *subjecte residual*, per la vacuïtat total i la *responsabilitat* del discurs en el qual es fa construir *món –modo* husserliano. «El sujeto crece como tal y, en este sentido, las reglas de uso de los signos señalan el itinerario de su movimiento vital»⁹. Són mort del subjecte, i del propi subjecte residual, aquells discursos plans que li impedeixen crear la seva pròpia vida.

Va preguntar-se i va definir el que el filòsof no podia ni pot ignorar sobre el que es comprèn per *real* en la Modernitat, que és el món de la representació; a diferència de l'únic *zoón eudaimón* i de les coses del món i el seu creador, per Grècia i l'edat mitjana, o el discurs para la Post-Modernitat. Al preguntar sobre l'inefable, respon que és la profunditat de la substància en la Modernitat a diferència de Grècia per qui era la profunditat de *l'arché*; la profunditat del Déu Tri i Un de l'Edat Mitjana; i el subjecte constructor del discurs¹⁰ en la Postmodernitat.

«Y el filósofo, como pueden observar –continuava Francesc referint-se també a si mateix–, es quien mira sus propias acciones cognoscitivas y las de los demás, para *adquirir consciencia* de

7. FORTUNY: *La Física de Aristóteles y las Físicas «aristotélicas» medievales* (II). 2003.

8. FORTUNY: *Anselmo de Canterbury, pensador de la modernidad*. 2003.

9. FORTUNY: *De la falsa realidad a la filosofía como experiencia y tecnología epistemológica milenaria*. 2003.

10. FORTUNY: *De la falsa realidad a la filosofía como experiencia y tecnología epistemológica milenaria*. 2003.

ellas, *magnificarlas y asignarles su valor histórico en el todo cognoscitivo del sujeto*»¹¹.

«Si fuera menester dar una metáfora o una descripción literaria de la relación entre Modernidad y Post-Modernidad –conjeturá–, posiblemente se diría que la primera es como la lógica matemática y la segunda como la lógica borrosa. Ésta es inmensamente más potente y precisa que la primera, pero ambas iguales en el común factor de producida por la vida humana en una modalidad mucho más compleja que la de la etapa histórica de la Modernidad»¹².

«Y –va sentenciar–, no se olvide cómo la Modernidad fue seguramente una abdicación de la propia esencia de la Filosofía, primero ante la urgencia del nacimiento de unas ciencias para el mercado, después ante el éxito de la querencia científica, extraordinario y bien sentido por todo el mundo. Quizás a estas alturas la Filosofía debiera recuperar su peculiaridad en el conjunto de los discursos humanos dejando atrás ya el período que va del año mil hasta el 1800 con esfuerzos geniales en favor de una epistemología o filosofía de las ciencias más que de la Filosofía sin determinativos especializadores»¹³.

Francesc deia que¹⁴: «La Historia no es acumulativa, como pretendía la Modernidad, sino aquello que tras haber incorporado la experiencia, relativiza, niega y supera... no necesita una fundamentación, sino que ella fundamenta al incluir razonablemente un hecho en una unidad superior». «No hay roca segura, dentro ni fuera de la subjetividad noética, dónde apoyar los fundamentos del edificio del saber». Per això parlava de: «Los pies de barro de la realidad»¹⁵.

11. FORTUNY: *R. Iedaia Ha-Penini y José Ortega y Gasset. Los inicios y el final de una singladura*. 2004.

12. FORTUNY: *La Física de Aristóteles y las Físicas «aristotélicas» medievales (II)*. 2003.

13. FORTUNY: *La Física de Aristóteles y las Físicas «aristotélicas» medievales (II)*. 2003: «La Filosofía fue vergonzosa y vergonzante en toda la Modernidad, especialmente al final. Los primeros Modernos del s. XVI abdicaron ya de la Filosofía; fueron metodólogos de la Ciencia. Incluso los grandes Modernos –Spinoza y Leibniz– con la *Sustancia y la Mónada...*».

14. Conferència en el seminari de Doctorat, UBA, Argentina, 2002.

15. Descartes buscava infructuosament la roca ferma, cap filòsof,

«Humanamente ni la *Physis*, ni Dios, ni la subjetividad noética ni las psicológicas, ni los cuerpos físicos ni los formalismos matemáticos, son un puente hacia la eternización del conocer humano».

I ens preguntava: «No tornem a deixar unes ben defensades fronteres entre llenguatge descriptiu «filosòfic», llenguatge matemàtic, llenguatge literari? I no és això precisament el nucli constituït de la ideologia de la Modernitat i del científisme: que cada discurs és absolutament autònom, amb epistemologia i metodologia pròpies, i que cap de bestiar no autoritza ni a una visió unitària global ni cap de bestiar dona sentit o valora més enllà de la coherència i eficàcia física de cada discurs?»¹⁶.

I aquestes preguntes em van fer pensar en els filòsofs mòmia i en el monotonoteisme dels quals parlava Nietzsche¹⁷ i, per això, tan representatius d'un sector de la Modernitat. Francesc deia: «Recuérdese cuán poco «modernos» eran los talentos máximos de la Modernidad... a los ojos de quien conozca el Neoplatonismo y la Escolástica, desde el Eriúgena hasta Suárez incluido»¹⁸.

En síntesi. Fortuny, a partir de les seves lectures i interpretacions, va insistir en el gir qüestionador al pensament que fa la Filosofia, des de la seva pròpia i íntima historicitat. Ni el criteri de subjecte, ni el *de ciència particular o positiva* i molt menys la modelització històrica que es perd en una homogeneïtzació inexistente que condueix a un *continuum* de pensament i d'estructures, són representatives de la Modernitat, sinó més aviat la lectura de les ruptures i transgressions, que no són només les acceptades oficialment, sinó la lectura dels canvis semiòtics aplicats des del propi sorgiment discursiu dels subjectes implicats. Va pensar des d'una efectiva pragmàtica que li va permetre «una profunda revisió de los períodos históricos de la Filosofía...»¹⁹.

científic ni místic la va trobar. Fortuny parlava de «barro», hi podríem afegir «arenas movedizas».

16. FORTUNY: *L'Imaginaire com à arrel dels sistemes abstractes i formals*. 2003.

17. NIETZSCHE, F.: *Cómo se filosofa a martillazos*. §1 «La razón de la Filosofía».

18. FORTUNY: *La Física de Aristóteles y las Físicas «aristotélicas» medievales (II)*. 2003.

19. FORTUNY: *La Física de Aristóteles y las Físicas «aristotélicas» medievales (II)*. 2003.